

SOCIJALNA DISTANCA GRAĐANA HRVATSKE
PREMA NARODIMA S PODRUČJA BIVŠE JUGOSLAVIJE
S OBZIROM NA VRIJEME I
NEKA SOCIO-DEMOGRAFSKA OBILJEŽJA

Gordana Vujević Hećimović
GfK Centar za istraživanje tržišta
Draškovićeve 54, 10000 Zagreb
gordana.vujevic-hecimovic@gfk.hr

Senka Brajović
GfK Centar za istraživanje tržišta
Draškovićeve 54, 10000 Zagreb
senka.brajovic@gfk.hr

Ksenija Ilin
Lopatinečka 17, 10000 Zagreb
k_ilin@yahoo.com

Sažetak

Na reprezentativnom uzorku odraslog stanovništva Hrvatske provedeno je istraživanje s ciljem mjerenja socijalne distance prema Crnogorcima, Bošnjacima, Slovencima i Srbima u 2002., 2005. i 2008. godini. Rezultati istraživanja prikupljeni Bogardusovom skalom pokazali su da je socijalna distanca prema svim narodima velika i da se značajno razlikuje od naroda do naroda. Građani najveću socijalnu distancu izražavaju prema Srbima, a najmanju prema Slovencima. Te su razlike ponajviše uzrokovane ratnim sukobima prilikom raspada Jugoslavije. Sa Srbima Hrvati su bili u najvećem sukobu, dok sa Slovencima nisu bili u ratnom sukobu. Pored toga, rezultati pokazuju da se socijalna distanca s vremenom smanjuje. U 2008. godini uočava se smanjenje socijalne distance prema pripadnicima crnogorskog i bošnjačkog naroda. Utvrđen je i značajan pad u socijalnoj distanci prema pripadnicima srpskog naroda u 2008. godini u odnosu na 2002. godinu. Međutim, suprotni trend uočava se u izraženosti socijalne distance prema Slovencima koja je 2008. godine veća nego 2005. godine. Razlog tome su neriješena granična pitanja koja Slovenija želi riješiti u svoju korist otežavanjem ulaska Hrvatske u EU.

Ključne riječi: socijalna distanca, Slovenci, Crnogorci, Bošnjaci Muslimani, Srbi

UVOD I CILJ ISTRAŽIVANJA

Socijalna distanca izražava stupanj bliskosti u socijalnim odnosima koji neka osoba prihvaća s pripadnicima društvenih socijalnih skupina, a može varirati od

bliskih i toplih odnosa preko ravnodušnih do neprijateljskih prema društvenim grupama, vrijednostima ili pojedincima (Petz, 1992; Supek, 1968).

Prema Bogardusu, koji je tridesetih godina prošlog stoljeća konstruirao skalu socijalne distance, "socijalna distanca odnosi se na stupnjeve i razine razumijevanja i osjećanja kojim osobe doživljavaju druge" (Bogardus, 1925, prema Pennington, 1997). Socijalna distanca ovisi o znanju, iskustvu, predrasudama, stereotipima, a uključuje i bihevioralnu komponentu stava. Izražavanje socijalne distance prema pripadnicima drugih nacija, indirektan je način mjerenja međunacionalne tolerancije. Ljudi imaju tendenciju davanja općih sudova o narodima i mimo znanja i iskustva s njima. Te pojednostavljene i generalizirane apstrakcije u funkciji su lakšeg snalaženja u socijalnom okruženju u kojem se favorizira vlastita grupa i podcjenjuje ona druga. I sama pripadnost određenoj grupi može uzrokovati međugrupnu diskriminaciju (Tajfel i Turner, 1986).

Istraživanja socijalne distance među različitim etničkim skupinama imaju vrlo dugu tradiciju u SAD-u i posljedično tomu i velik broj radova, dok je u bivšoj Jugoslaviji ta tradicija bila znatno manja i rezultirala je manjim brojem radova. Rezultati istraživanja socijalne distance u SAD-u upućuju na relativno nepromjenjiv obrazac etničke distance, koji neke skupine čini poželjnijim, a neke manje poželjnim, a u ovisnosti su s povijesnim slijedom useljavanja na američki kontinent (prema Katunarić, 1991). Socijalna je distanca manja prema narodima koji su ranije naselili taj kontinent (skupine s britanskog otočja, sjeverne i zapadne Europe), a veća je prema onima koji su ga kasnije naselili (skupine iz Azije i Afrike). Niz istraživanja u različitim zemljama i kulturama upućuju na različite čimbenike koji mogu biti povezani sa socijalnom distancom. Tako se pokazalo da veću socijalnu distancu pokazuju bijelci (u odnosu na crnce), katolici (u odnosu na protestante), ljudi nižeg socioekonomskog statusa, odnosno nižeg obrazovanja (Triandis i Triandis, prema Pinter, 2007, Katunarić, 1987).

Analizirajući publiciranu akademsku bibliografiju o etničkim skupinama i manjinama u Hrvatskoj u periodu od 1989. do 1998. godine, Barath (2000) je identificirao glavne interese, ali i pomake u interesima od tema koje se bave etničkim identitetom i konfliktima prema multikulturalizmu i ljudskim pravima. Međunacionalni odnosi, određeni političkom ideologijom "bratstva i jedinstva" i "službenim antinacionalizmom", rijetko su bila predmetom istraživanja sve do liberalizacije društvenog poretka 80-ih godina 20. stoljeća (Čačić-Kumpes i Kumpes, 2006). Međutim, ni (rijetka) provedena istraživanja etničke distance, međunacionalne tolerancije kao i stigmatizacije "nacionalno Drugoga" nisu predvidjela ratni sukob na prostorima bivše Jugoslavije (Pantić, 1991; Katunarić, 1991; Babić, 2006).

Nacionalna homogenizacija i jačanje animoziteta prema pripadnicima drugih nacionalnih grupa fenomen je koji se zapaža u ratom zahvaćenim područjima, ali i u multi-nacionalnim zemljama Srednje i Istočne Europe. Prema teoriji socijalnog identiteta, iznenadne socijalne promjene i krize (npr. rat) aktiviraju "kategorizaciju" koja se u procesu raspada višenacionalne države (SFRJ) zasniva na nacionalnim/etničkim karakteristikama (Tajfel i Turner, 1986).

Istraživanje Šibera (1997) pokazuje povećanje socijalne distance u poslijeratnom periodu prema svim nacionalnim manjinama, a ne samo prema srpskoj, što ide u prilog pretpostavci da je manja tolerancija posljedica ratnih zbivanja, a ne njezin uzrok.

Cilj ovog istraživanja je dobivanje uvida u socijalnu distancu Hrvata prema četiri susjedna naroda iz bivše Jugoslavije: Slovencima, Srbima, Crnogorcima i Bošnjacima-Muslimanima s obzirom na vrijeme i neka socio-demografska obilježja. U skladu s tim, postavljeni su sljedeći *problemi i hipoteze* istraživanja:

1. Ispitati stupanj socijalne distance Hrvata prema Slovencima, Crnogorcima, Srbima i Bošnjacima - Muslimanima u 2008. g., te utvrditi postoje li razlike u odnosu na 2002. i 2005. godinu.

Hipoteza: Stupanj socijalne distance Hrvata prema Slovencima, Crnogorcima, Srbima i Bošnjacima-Muslimanima je velik i razlikuje se u odnosu na pojedine narode. On je veći prema narodima s kojima je Hrvatska '90-ih bila u ratnim sukobima (dakle prema Srbima, Crnogorcima i Bošnjacima-Muslimanima) nego prema narodu s kojim nije bila u ratnom sukobu (Slovincima). Zbog vremenskog odmaka od ratnih zbivanja, očekuje se smanjivanje socijalne distance u 2008. godini u usporedbi s prethodnim godinama (2005. i 2002.).

2. Ispitati postoje li razlike u stupnju socijalne distance s obzirom na neke socio-demografske varijable (regija, veličina naselja, spol, dob, obrazovanje).

Hipoteze: Očekuju se razlike u socijalnoj distanci Hrvata prema susjednim narodima s obzirom na regiju, veličinu naselja, spol, dob i obrazovni status ispitanika. Stanovnici regija Hrvatske koje nisu bile izravno pogođene ratnim sukobima (Istra, Primorje, Zagreb i okolica) izražavat će manju socijalnu distancu prema Srbima, Crnogorcima i Bošnjacima-Muslimanima nego stanovnici regija koje su bile izravno zahvaćene ratom. Nadalje, očekuje se veća socijalna distanca kod stanovnika manjih mjesta/naselja, kod muškaraca, starijih dobnih skupina i manje obrazovanih i to prema svim narodima.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Uzorak

U sve tri točke mjerenja, u 2002., 2005. i 2008. godini, sudjelovalo je po 1000 ispitanika. Riječ je o nezavisnim uzorcima, nacionalno reprezentativnim za stanovništvo Republike Hrvatske starije od 15 godina. Uzorci su stratificirani prema dva kriterija: županijama i veličini naselja. Veličina uzorka određena je prema principu proporcionalnosti - ukupnog broja stanovnika u pojedinoj županiji kao i u mjestu određene veličine (korištene su četiri kategorije veličine naselja: do 2.000 stanovnika; 2.001 - 10.000 stanovnika; 10.001 - 100.000 stanovnika i više od 100.000 stanovnika). Mjesta/naselja određena su slučajnim odabirom. Na svakoj uzorčnoj

Tablica 1. Spolna struktura ispitanika, % (n)

	2002. g.	2005. g.	2008. g.
Muški	46% (463)	47% (471)	47% (471)
Ženski	54% (537)	53% (529)	53% (529)

Tablica 2. Dobna struktura ispitanika, % (n)

	2002. g.	2005. g.	2008. g.
15 – 24 g	18% (175)	17% (165)	16% (164)
25 – 29 g	12% (116)	8% (84)	7% (73)
30 – 39 g	19% (194)	17% (166)	19% (186)
40 – 49 g	17% (168)	16% (162)	16% (162)
50 – 59 g	13% (135)	17% (171)	15% (155)
60 i više	21% (212)	25% (252)	26% (260)

točki, kućanstva su također birana metodom slučajnog odabira kao i sam ispitanik u kućanstvu.

U sva tri vala istraživanja realizirani su uzorci sa sljedećim udjelima ispitanika po regijama: Zagreb i okolica 25%, Sjeverna Hrvatska 18%, Slavonija 17%, Lika, Kordun, Banovina 9%, Istra, Primorje i Gorski kotar 12% i Dalmacija 19%. U mjestima s manje od 2.000 stanovnika realizirano je 41% uzroka, u mjestima s 2.000 do 10.000 stanovnika 16%, u mjestima s 10.000 do 100.000 stanovnika 21%, te 22% u gradovima s više od 100.000 stanovnika. Dobna i spolna struktura realiziranih uzoraka prikazana je u tablicama 1 i 2.

POSTUPAK

Korištena je Bogardusova skala socijalne distance sa sedam čestica shvaćenih kao kumulativne razine odnosa prisnosti koje neka osoba prihvaća s pripadnicima raznih socijalnih skupina. Iako se skala često koristi na način da osoba zaokruži sve stupnjeve bliskosti na koje je spremna, mi smo se u ovom istraživanju odlučili za drugačiji način. Ispitanici su trebali označiti najvišu razinu bliskosti na koju bi pristali s pripadnikom određene nacije. Skala se sastoji od sedam stupnjeva koji se protežu od bliskih odnosa (pristajanje na usko srodstvo/odabir za bračnog partnera) do odbijanja bilo kakvih odnosa (istjerivanje iz zemlje).

Skala se sastoji od sljedećih sedam stupnjeva:

1. Usko srodstvo/bračni partner
2. Osobni prijatelj
3. Susjed u ulici gdje živim
4. Kolega na poslu
5. Državljanin zemlje u kojoj živim

6. Posjetitelj zemlje u kojoj živim

7. Istjerao bih ga iz zemlje

Ispitanik za svaku naciju određuje najviši stupanj bliskosti odnosno onaj stupanj interakcije na koji je voljan pristati s pripadnikom određene skupine, u ovom slučaju nacije. Nacije su rotirane na način da se redosljed čitanja i procjenjivanja nacija mijenjao redom od ispitanika do ispitanika.

Pretpostavka je da su stupnjevi poredani na način da pokrivaju “kontinuum” od najmanjeg do najvećeg prihvaćanja. Brojevi pridruženi pojedinim kategorijama socijalne distance upućuju na određeni stupanj percipirane bliskosti - veći broj upućuje na manju socijalnu distancu. Ako ispitanik pristane na određeni stupanj bliskosti, pretpostavlja se da je pristao i na sve niže” kategorije (s izuzetkom kategorije najveće distance – ‘istjerao bih ga iz zemlje’, koja ima specifično značenje). Dakle, on pristaje na sve odnose veće distance, ali ne i na one manje distance s pripadnikom određene nacije.

Prosječnim vrijednostima moguće je izraziti koliko su ispitanici spremni prihvatiti bliske odnose s pripadnicima određenih nacija. Iskazanim indeksima prikazani su rezultati o iskazanoj socijalnoj distanci prema četiri ispitana naroda.

Pitanje je postavljeno u okviru GfK omnibus istraživanja. Podaci su prikupljeni tijekom mjeseca rujna 2002., lipnja 2005. i prosinca 2008. godine individualnim intervjuima u kućanstvima ispitanika. Intervjue su provodili anketari – stalni vanjski suradnici GfK. U istraživanju je sudjelovalo 90 anketara kontroliranih od strane supervizora u svim većim regionalnim središtima. Anketiranje je provedeno na ukupno 98 uzorčnih točaka. Provedena je telefonska kontrola na 30% slučajno odabranih anketa kao i logička kontrola svih ispunjenih anketa.

REZULTATI I RASPRAVA

U tablici 3 prikazani su udjeli ispitanika (%) koji su se odlučili za pojedine razine socijalne bliskosti kao i indeksi socijalne distance² Hrvata prema pripadnicima četiri ispitana naroda u 2002., 2005. i 2008. godini:

Prema Slovincima, Crnogorcima i Bošnjacima-Muslimanima, od pojedinačnih ispitanih sedam razina, dominantno je biranje razine 2 odn. prihvaćanje pripadnika određenog naroda kao posjetitelja zemlje i to u sva tri vala istraživanja. Takav stav zauzima gotovo svaki četvrti građanin Hrvatske. Izuzetak je socijalna distanca

2 Indeks socijalne distance je aritmetička sredina odgovora o razinama prihvaćanja na skali od 1 - istjerao bih ga iz zemlje do 7 - pristao bih na usko srodstvo. Veća brojčana vrijednost predstavlja manju socijalnu distancu odnosno veću socijalnu bliskost. Socijalna distanca i socijalna bliskost u inverznom su odnosu.

Tablica 3. Udjeli ispitanika (%) koji su se odlučili za pojedine razine, njima prihvatljive, socijalne bliskosti/distance prema nekim narodima iz bivše Jugoslavije – prikaz rezultata za 2002., 2005. i 2008. godinu

Godina 2002. (% odgovora)	Slovinci	Crnogorci	Srbi	Bošnjaci Muslimani
istjerao bih ga iz svoje zemlje	7	15	24	16
posjetitelja zemlje u kojoj živim	26	28	23	25
državljanina zemlje u kojoj živite	14	13	13	16
susjeda u ulici gdje živite	11	11	8	10
kolegu na poslu	6	5	4	6
osobnog prijatelja	15	11	10	11
usko srodstvo / bračnog druga	12	7	9	7
bez odgovora	9	9	9	
Indeks socijalne distance	3,88	3,33	3,13	3,32

Godina 2005. (% odgovora)	Slovinci	Crnogorci	Srbi	Bošnjaci Muslimani
istjerao bih ga iz svoje zemlje	10	15	26	15
posjetitelja zemlje u kojoj živim	23	25	22	24
državljanina zemlje u kojoj živite	9	13	13	15
susjeda u ulici gdje živite	13	15	11	13
kolegu na poslu	5	6	5	5
osobnog prijatelja	20	16	13	17
usko srodstvo / bračnog druga	17	6	7	8
bez odgovora	3	4	4	4
Indeks socijalne distance	4,18	3,57	3,24	3,61

Godina 2008. (% odgovora)	Slovinci	Crnogorci	Srbi	Bošnjaci Muslimani
istjerao bih ga iz svoje zemlje	17	11	22	9
posjetitelja zemlje u kojoj živim	22	24	25	23
državljanina zemlje u kojoj živite	11	13	11	14
susjeda u ulici gdje živite	14	13	13	13
kolegu na poslu	9	12	7	10
osobnog prijatelja	14	17	12	16
usko srodstvo / bračnog druga	12	10	9	14
bez odgovora	2	2	1	1
Indeks socijalne distance	3,71	3,83	3,36	3,99

prema Srbima, kod koje u sličnom udjelu dominira socijalno odbijanje (razina 1-istjerao bih ga iz zemlje). Aritmetičke sredine (indeksi socijalne distance) upućuju

Tablica 4. Rezultati testiranja razlika (analize varijanci) u indeksima socijalne distance prema pripadnicima pojedinih naroda u 2002., 2005. i 2008. godini

ANOVA	F-omjer	razlike (Scheffe)
Slovenac	13,804	0,000
Crnogorac	15,723	0,000
Srbin	3,176	0,042
Bošnjak/Musliman	27,701	0,000

na manju socijalnu distancu (koja se kreće između razina 3 – državljanina zemlje u kojoj živim i 4 – susjeda u ulici u kojoj živim).

U 2008. godini uočava se porast u biranju razine 1 – istjerao bih ga iz zemlje, kao najvećeg stupnja socijalne distance, prema pripadnicima slovenskog naroda. Razlike se uočavaju i na razini maksimalnog prihvaćanja – pristajanja na usko srodstvo s pripadnikom određene nacije. Najveći udio pristajanja na tu vrstu odnosa izražavao se prema pripadnicima slovenskog naroda u 2002. i 2005., ali ne i u 2008. godini.

Iz kumulativnih podataka uočava se da je u 2002. i 2005. godini bio najveći udio prihvaćanja pripadnika slovenskog naroda (84% u 2002.g., 87% u 2005.g.) u usporedbi s pripadnicima ostalih naroda. U 2008. godini uočava se rast u razinama prihvaćanja pripadnika svih naroda, a on je najveći za Bošnjake-Muslimane i Crnogorce. Porast u prihvaćanju pojedinih razina socijalne bliskosti uočava se i prema pripadnicima srpskog naroda, ali se istovremeno uočava i pad prihvaćanja pripadnika slovenskog naroda. Ipak, u svim valovima istraživanja uočava se niža razina prihvaćanja srpskog nego ostalih naroda.

I indeksi socijalne distance upućuju na postojanje određenih razlika u izraženoj socijalnoj distanci prema pripadnicima različitih naroda u različitim vremenskim periodima (tablica 4). U odnosu na prethodne godine (2002. i 2005.) godinu uočava se manja socijalna distanca u 2008. godini prema pripadnicima crnogorskog i bošnjačkog naroda. Utvrđen je i statistički značajan pad u socijalnoj distanci prema pripadnicima srpskog naroda u 2008. godini u odnosu na 2002. godinu. Međutim, suprotni trend uočava se u izraženosti socijalne distance prema Slovencima koja je 2008. godine značajno veća nego 2005. godine.

Pretpostavljene su i razlike u socijalnoj distanci prema pripadnicima pojedinih naroda. U tablici 5 prikazane su razlike u indeksima socijalne distance Hrvata prema Slovencima, Crnogorcima, Srbima i Bošnjacima-Muslimanima u 2008. godini. Nije utvrđena razlika u izraženosti socijalne distance prema pripadnicima slovenskog i crnogorskog naroda. Sve ostale razlike statistički su značajne; socijalna je distanca izraženija prema Srbima nego prema svim ostalim narodima. Također, socijalna je distanca manja prema Bošnjacima-Muslimanima nego prema pripadnicima slovenskog i crnogorskog naroda.

Socijalna distanca Hrvata najveća je prema pripadnicima srpskog naroda, a najmanja prema Bošnjacima-Muslimanima. Ovi rezultati djelomično potvrđuju hipo-

Tablica 5. Rezultati testiranja razlika (t testovi za zavisne uzorke) u indeksima socijalne distance građana Hrvatske prema pripadnicima pojedinih naroda u 2008. godini

	M	SD	t	df	p
Slovenac - Crnogorac	-0,116	2,062	-1,766	982	0,078
Slovenac - Srbin	0,345	2,313	4,671	981	0,000
Slovenac - Bošnjak/Musliman	-0,279	2,339	-3,735	983	0,000
Crnogorac - Srbin	0,462	1,824	7,934	981	0,000
Crnogorac - Bošnjak/Musliman	-0,156	2,006	-2,437	982	0,015
Srbin - Bošnjak/Musliman	-0,616	2,275	-8,496	983	0,000

tezu da se socijalna distanca Hrvata razlikuje prema pojedinim susjednim narodima. Razlika nije utvrđena u socijalnoj distanci Hrvata prema Crnogorcima i Slovencima.

Iako nemamo podatke na osnovi kojih se može izvesti kauzalna analiza, uočljiva je povezanost intenziteta ratnog sukoba s pripadnicima određenih naroda i veličine socijalne distance. Socijalna distanca Hrvata prema Srbima najveća je, dakle, prema narodu s kojim su Hrvati bili u najvećem sukobu. Socijalna distanca prema Bošnjacima-Muslimanima je najmanja, dok u 2008. godini nije utvrđena statistički značajna razlika u socijalnoj distanci prema pripadnicima slovenskog i crnogorskog naroda, a koja je ipak veća nego prema Bošnjacima-Muslimanima. Slovenski je narod bio jedini s kojim Hrvatska nije bila u ratnom sukobu i rezultati iz 2002. i 2005. godine idu u prilog potvrdi hipoteze najmanje socijalne distance prema narodu s kojim se nije ratovalo. Međutim, vjerojatno i neke druge okolnosti utječu na izražavanje socijalne distance. Porast socijalne distance prema pripadnicima slovenskog naroda može se pripisati aktualnom problemu kojim je Slovenija blokirala ulazak Hrvatske u EU i NATO.

Odnos socijalne distance i nekih socio-demografskih varijabli

U ovom smo radu željeli provjeriti jesu li neke socio-demografske varijable povezane sa socijalnom distancom. U nastavku su prikazani rezultati s obzirom na regiju, veličinu naselja, spol, dob i obrazovanje.

Regija

2002. godine u gotovo je svim regijama bila veća socijalna distanca prema pripadnicima srpskog naroda, dok je najmanja bila prema pripadnicima slovenskog naroda. Ta se tendencija uočavala u svim regijama osim u Istri i Primorju, gdje nije bilo razlike u socijalnoj distanci prema pripadnicima različitih naroda i koja je ujedno bila i najmanjeg intenziteta. Mjerenja u 2005. i 2008. godini pokazuju da dolazi do smanjivanja socijalne distance prema svim narodima u odnosu na 2002. godinu.

Općenito, u 2008. godini do najvećeg porasta socijalne distance i to prema pripadnicima svih naroda uočava se u Lici, Kordunu i Banovini (socijalna distanca

prema Slovencima: $F = 2,806$, $p = 0,016$; socijalna distanca prema Crnogorcima: $F = 4,080$, $p = 0,001$; socijalna distanca prema Srbima, $F = 3,457$, $p = 0,004$; socijalna distanca prema Bošnjacima – Muslimanima, $F = 6,607$, $p = 0,000$).

Mjerenje socijalne distance u različitim vremenskim periodima upućuje na povećanje socijalne distance prema Slovencima u 2008. godini i to u svim regijama (Zagreb i okolica, $F = 2,850$, $p = 0,058$; Sjeverna Hrvatska, $F = 4,120$, $p = 0,017$; Slavonija, $F = 17,038$, $p = 0,000$ u odnosu na 2002., Lika, Kordun i Banovina, $F = 4,302$, $p = 0,015$ u odnosu na 2005., Istra, Primorje i Gorski kotar $F = 11,291$, $p = 0,000$, Dalmacija, $F = 5,501$, $p = 0,004$).

Prema Crnogorcima uočava se smanjivanje socijalne distance u 2008. godini u regijama Zagreb i okolica ($F = 6,313$, $p = 0,002$ u odnosu na 2002.), Sjeverna Hrvatska ($F = 4,929$, $p = 0,008$ u odnosu na 2005.), Slavonija ($F = 17,948$, $p = 0,000$ u odnosu na 2002.). U Istri, Primorju i Gorskom kotaru uočava se povećanje socijalne distance prema crnogorskom narodu u 2005. i 2008. u odnosu na 2002. godinu ($F = 16,099$, $p = 0,000$) kao i u Dalmaciji ($F = 14,820$, $p = 0,000$), dok nema razlika u regiji Lika, Kordun i Banovina ($F = 2,895$, $p = 0,057$).

Socijalna distanca prema srpskom narodu smanjuje se i to u gotovo svim regijama u 2005. i 2008. u odnosu na 2002. (Zagreb i okolica, $F = 3,103$, $p = 0,046$, Slavoniji, $F = 5,674$, $p = 0,004$, Istri, Primorju i Gorskom kotaru, $F = 21,258$, $p = 0,000$ i Dalmaciji $F = 10,147$, $p = 0,000$). S druge strane, u Lici, Kordunu i Banovini uočava se povećanje socijalne distance prema pripadnicima srpskog naroda ($F = 4,164$, $p = 0,017$ u 2008.), dok u Sjevernoj Hrvatskoj nema značajnih razlika ($F = 1,959$, $p = 0,142$).

I prema Bošnjacima-Muslimanima uočava se smanjivanje socijalne distance u 2008. godini u svim regijama osim u Istri, Primorju i Gorskom kotaru (Zagreb i okolica, $F = 11,746$, $p = 0,000$, Sjeverna Hrvatska, $F = 11,274$, $p = 0,000$, Slavonija, $F = 23,216$, $p = 0,000$, Lika, Kordun i Banovina ($F = 5,128$, $p = 0,006$ i Dalmacija, $F = 9,761$, $p = 0,000$). U Istri, Primorju i Gorskom kotaru uočava se povećanje socijalne distance prema pripadnicima bošnjačkog naroda ($F = 15,726$, $p = 0,000$) u 2005. i 2008. godini u odnosu na 2002.

U svim se regijama uočava povećanje socijalne distance prema pripadnicima slovenskog naroda u 2008. godini. Povećanje socijalne distance u 2008. godini i to prema pripadnicima svih naroda uočava se u regiji Lika, Kordun i Banovina. Smanjene socijalne distance prema pripadnicima svih naroda, osim slovenskog, uočava se u Zagrebu i okolici, Sjevernoj Hrvatskoj, Dalmaciji, ali i Istri i Primorju (ali u odnosu na 2005. kada je zabilježen značajan porast socijalne distance prema pripadnicima svih naroda u odnosu na 2002.) Zanimljiva je situacija u Slavoniji, gdje je u 2005. godini došlo do značajnog smanjenja socijalne distance prema pripadnicima svih naroda, ali koja se povećava prema Slovencima i Srbima.

Regionalne razlike upućuju na postojanje određenih "problema" s kojima se suočavaju stanovnici tih regija. Geografska blizina i ratom zahvaćeni prostori (Slavonija) mogu se smatrati čimbenicima koji su povezani sa socijalnom distancom

koja je najveća upravo prema pripadnicima naroda koji su izravno bili uključeni u ratna zbivanja (Srbi, Crnogorci). Ova se tendencija uočava i u Lici, Kordunu i Banovini, ali povećanje socijalne distance prema svim narodima može se tumačiti i (teškom) gospodarskom situacijom u toj regiji. Naime, ta je regija u usporedbi s ostalim regijama najviše izolirana i najmanje gospodarski razvijena. Tome u prilog idu i rezultati istraživanja Banovca i Bonete (2006), koji upućuju na različite obrasce etničke distance na području triju hrvatskih regija – Istre, Like i Gorskog kotara, na osnovi čega autori postavljaju pitanje opravdanosti mjerenja etničke distance u Hrvatskoj na nacionalnoj razini. Lika, koja je bila zahvaćena ratom, za razliku od ostale dvije regije obuhvaćene ovim istraživanjem, pokazuje veću etničku distancu i to prema Srbima, Albancima i Romima.

Smanjenje socijalne distance prema Crnogorcima može se dijelom pripisati i proglašenju samostalne države (u svibnju 2006), koja se na taj način “distancira” od Srbije, koja je bila glavni pokretač rata u Hrvatskoj. Smanjenje socijalne distance uočava se i prema pripadnicima bošnjačkog naroda. Generalno povećanje socijalne distance i to u svim regijama uočava se prema pripadnicima slovenskog naroda.

Veličina naselja

Iako se tipu naselja ne pridaje velika važnost, ono može biti značajan indikator nekih razlika prema interkulturalnoj problematici budući da životni prostor, homoge-

Tablica 6. Rezultati testiranja razlika (ANOVA) u indeksima socijalne distance građana Hrvatske prema pripadnicima pojedinih naroda u 2002., 2005. i 2008. godini s obzirom na veličinu mjesta stanovanja

	Indeksi socijalne distance prema Slovincima		F omjeri (p)
	do 10.000	više od 10.000	
09/2002	3,7	4,1	6,934 (0,009)
06/2005	4,1	4,5	5,259 (0,022)
12/2008	3,6	3,8	0,746 (0,388)
	Indeksi socijalne distance prema Crnogorcima		
09/2002	3,1	3,6	12,836 (0,000)
06/2005	3,3	3,9	20,952 (0,000)
12/2008	3,7	4,0	7,837 (0,005)
	Indeksi socijalne distance prema Srbima		
09/2002	2,9	3,5	17,795 (0,000)
06/2005	3,0	3,6	19,264 (0,000)
12/2008	3,0	3,7	29,414 (0,000)
	Indeksi socijalne distance prema Bošnjacima-Muslimanima		
09/2002	3,1	3,6	14,944 (0,000)
06/2005	3,4	3,9	17,891 (0,000)
12/2008	3,8	4,2	9,034 (0,003)

nost i struktura mjesta obitavanja te svakodnevna komunikacija u određenom prostoru formiraju socijalne, kulturne i druge odnose među ljudima (Previšić, 1996). Istraživanja nekih autora upućuju na veću (etničku) toleranciju ljudi iz urbanih područja (Wilson, 1985; Tuch, 1987).

Pretpostavka o većoj socijalnoj distanci građana iz manjih mjesta potvrđena je rezultatima ovog istraživanja. Veća socijalna distanca iskazuje se prema pripadnicima svih ispitanih naroda u mjestima koja imaju do 10.000 stanovnika. Jedino nije utvrđena značajna razlika u iskazanoj socijalnoj distanci prema pripadnicima slovenskog naroda; podjednaku socijalnu distancu iskazuju građani koji žive u manjim i većim mjestima (tablica 6).

Spol

Žene uglavnom izražavaju manji stupanj socijalne distance u odnosu na muškarce prema svim narodima (tablica 7). Brojna su istraživanja pokazala da su muškarci skloniji izražavanju eksplicitnih rasnih predrasuda od žena (prema Ekehammar i sur., 2003) pa je i očekivan nalaz da su žene iskazivale manju socijalnu distancu i u ovom istraživanju prema pripadnicima drugih naroda. Ipak, razlike po spolu nisu utvrđene u iskazivanju socijalne distance prema pripadnicima crnogorskog naroda. Zanimljiv je rezultat da u 2008. godini nema statistički značajnih razlika u stupnju iskazane socijalne distance, između muških i ženskih ispitanika. Vjerojatno je i

Tablica 7. Rezultati testiranja razlika (ANOVA) u indeksima socijalne distance građana Hrvatske prema pripadnicima pojedinih naroda u 2002., 2005. i 2008. godini s obzirom na spol

Indeksi socijalne distance prema Slovincima			
	muški	ženski	F omjeri (p)
09/2002	3,69	4,03	6,790 (0,009)
06/2005	3,98	4,38	8,696 (0,003)
12/2008	3,59	3,82	2,934 (0,087)
Indeksi socijalne distance prema Crnogorcima			
09/2002	3,22	3,42	2,446 (0,118)
06/2005	3,45	3,67	3,076 (0,080)
12/2008	3,73	3,91	2,123 (0,145)
Indeksi socijalne distance prema Srbima			
09/2002	2,92	3,30	7,983 (0,005)
06/2005	2,98	3,46	13,724 (0,000)
12/2008	3,26	3,45	2,338 (0,127)
Indeksi socijalne distance prema Bošnjacima-Muslimanima			
09/2002	3,21	3,41	2,660 (0,103)
06/2005	3,42	3,79	8,103 (0,005)
12/2008	3,89	4,07	2,113 (0,146)

sama vremenska distanca od ratnih sukoba (u kojima su primarno bili uključeni muškarci) utjecala na smanjenje socijalne distance što je dovelo do toga da rodne razlike više nisu toliko izražene prema pripadnicima naroda koji su bili uključeni u ratni sukob (Srbi, Bošnjaci-Muslimani). S druge strane, aktualni problemi između hrvatske i slovenske države čini se da su podjednako utjecali na građane Hrvatske. I muškarci i žene izražavaju viši stupanj socijalne distance prema pripadnicima slovenskog naroda.

Dob

Uočava se tendencija iskazivanja manje socijalne distance od strane ispitanika u dobi do 29 godina; međutim, nisu utvrđene statistički značajne razlike s obzirom na ispitanike u različitim dobnim skupinama (tablica 8). Jedina značajna razlika utvrđena je između najmlađe (do 29 godina) i “srednje” (30-49 godina) starosne skupine u iskazanoj socijalnoj distanci prema pripadnicima srpskog naroda i to u smjeru iskazivanja manje distance od strane najmlađe skupine ispitanika. Za ispitanike u “srednjoj” dobnj kategoriji ne uočava se smanjenje socijalne distance prema pripadnicima srpskog naroda, što se može tumačiti većom angažiranošću ove dobne skupine u ratu. Ostali rezultati upućuju na smanjenje socijalne distance prema pripadnicima svih naroda, osim prema slovenskom, i to za sve dobne skupine.

Tablica 8. Rezultati testiranja razlika (ANOVA) u indeksima socijalne distance građana Hrvatske prema pripadnicima pojedinih naroda u 2002., 2005. i 2008. godini s obzirom na dob

	Indeksi socijalne distance prema Slovincima			F omjeri (p)
	15 - 29. g.	30 - 49. g.	50+	
09/2002	4,11	3,80	3,76	2,766 (0,063)
06/2005	4,27	4,25	4,10	0,674 (0,510)
12/2008	3,95	3,64	3,63	2,019 (0,133)
	Indeksi socijalne distance prema Crnogorcima			
09/2002	3,32	3,35	3,31	0,036 (0,965)
06/2005	3,73	3,46	3,55	1,380 (0,252)
12/2008	3,99	3,77	3,79	1,105 (0,332)
	Indeksi socijalne distance prema Srbima			
09/2002	3,06	3,19	3,12	0,288 (0,749)
06/2005	3,34	3,13	3,24	0,710 (0,492)
12/2008	3,67	3,18	3,34	4,165 (0,016)
	Indeksi socijalne distance prema Bošnjacima-Muslimanima			
09/2002	3,31	3,35	3,29	0,093 (0,911)
06/2005	3,80	3,45	3,63	2,083 (0,125)
12/2008	4,21	3,96	3,88	2,078 (0,126)

Stupanj obrazovanja

Ispitanici različitog obrazovnog statusa razlikuju se u stupnju iskazane socijalne distance prema pripadnicima različitih naroda (tablica 9), što je u skladu s rezultatima koji se navode i u drugim istraživanjima, ističući pritom liberalizirajući efekt obrazovanja (Banovac i Boneta, 2006). Građani nižeg obrazovnog statusa iskazuju višu socijalnu distancu prema svim ispitivanim narodima. Međutim, u 2008. godini nije utvrđena razlika u stupnju socijalne distance prema Slovencima s obzirom na stupanj obrazovanja ispitanika. Kod skupine visokoobrazovanih (sa završenom višom školom ili fakultetom) uočava se najveći rast socijalne distance u 2008. godini u usporedbi s 2005. godinom. Povećanje socijalne distance prema pripadnicima slovenskog naroda očito je povezano s određenim aktualnim problemima. Obrazovaniji građani vjerojatno su i informiraniji o samom problemu, čime se može tumačiti i njihova veća iskazana distanca.

Rezultati pokazuju da se socijalna distanca građana Hrvatske prema pripadnicima drugih naroda iz bivše Jugoslavije mijenja. U 2002. godini socijalna distanca bila je veća prema pripadnicima svih ispitivanih naroda (Srbima, Crnogorcima, Bošnjacima-Muslimanima i Slovencima) nego u 2008. godini. Još uvijek je socijalna distanca građana Hrvatske najveća prema pripadnicima naroda s kojim je Hrvatska bila u najvećem ratnom sukobu. Smanjenje socijalne distance upućuje

Tablica 9. Rezultati testiranja razlika (ANOVA) u indeksima socijalne distance građana Hrvatske prema pripadnicima pojedinih naroda u 2002., 2005. i 2008. godini s obzirom na stupanj obrazovanja

Indeksi socijalne distance prema Slovencima					
	Osnovna škola ili manje	Srednja škola do 3 g.	Srednja škola 4 g.	Viša škola/ fakultet	F omjeri (p)
09/2002	3,5	3,9	3,8	4,4	5,939 (0,001)
06/2005	4,0	4,0	4,2	4,8	5,049 (0,002)
12/2008	3,6	3,6	3,7	4,0	1,369 (0,251)
Indeksi socijalne distance prema Crnogorcima					
09/2002	3,0	3,5	3,3	3,9	6,266 (0,000)
06/2005	3,5	3,3	3,6	4,0	2,968 (0,031)
12/2008	3,4	3,7	3,9	4,3	6,331 (0,000)
Indeksi socijalne distance prema Srbima					
09/2002	2,9	3,1	3,0	3,8	6,306 (0,000)
06/2005	3,2	2,8	3,3	3,6	4,424 (0,004)
12/2008	2,8	3,2	3,5	4,0	9,971 (0,000)
Indeksi socijalne distance prema Bošnjacima-Muslimanima					
09/2002	3,0	3,4	3,2	4,0	9,321 (0,000)
06/2005	3,7	3,2	3,7	3,9	2,764 (0,041)
12/2008	3,6	3,9	4,1	4,3	4,686 (0,003)

na "normalizaciju" odnosa, ali s druge strane povećanje socijalne distance prema pripadnicima slovenskog naroda u 2008. godini upućuje na postojanje određenih "problema" koji su podjednako percipirali svi građani Hrvatske bez obzira na spol, dob, obrazovanje, regiju i veličinu naselja.

Na socijalnu distancu očito djeluju razni čimbenici. Radi lakšeg snalaženja u socijalnom prostoru, ljudi su skloni davanju općih sudova. Opći sudovi ne mogu realno opisati složene pojave, pa su u većoj ili manjoj mjeri pored objektivnog iskustva često zasnovani na stereotipima i predrasudama (Le Vinne i Campbel, 1973, prema Čilić, 1997). Prema Tajfelovoj teoriji socijalnog identiteta moguća je pojava međugrupne diskriminacije samo na osnovi pripadnosti određenoj grupi, ali iznenadne socijalne promjene i krize aktiviraju "kategorizaciju" zasnovanu na nacionalnim/etničkim karakteristikama (Tajfel i Turner, 1986).

Rezultate mjerenja socijalne distance treba staviti u društveni kontekst, analizirajući pri tome objektivne okolnosti koje utječu na specifičnosti socijalne distance prema pripadnicima različitih naroda.

Hrvati su sa Slovincima, Bošnjacima, Crnogorcima i Srbima živjeli u zajedničkoj državi koja se raspala, a prilikom njena raspadanja Hrvati su bili u oružanom sukobu sa svim (od ispitivanih naroda) osim Slovincima. Rat kao izrazito krizni događaj utjecao je na povećanje socijalne distance koja je daleko najveća prema pripadnicima naroda koji su bili i najviše uključeni u taj rat. Istraživanje provedeno u proljeće 1993. godine upućuje na najveću socijalnu distancu prema Srbima, a potom i Crnogorcima (postotci odgovora na prvi stupanj Bogardusove skale "izbacio bih ga iz zemlje" su 58,7% za Srbe, 39,8% za Crnogorce, 17,2% za Bošnjake-Muslimane, 10,3% za Slovence; Previšić, 1996). Najteži sukob je bio sa Srbima. U Srbiji i nakon rata na izborima najveću podršku građana ima Radikalna stranka, koja otvoreno izražava pretenzije na hrvatski teritorij. Prema tome, to su objektivni čimbenici koji mogu biti u podlozi tako velike socijalne distance Hrvata prema Srbima. Uključenost Crne Gore u napade na Dubrovnik i Konavle razlog su veće socijalne distance i prema tom narodu.

Tijekom vremena, u periodu od 2002. godine do 2008. godine dolazi do smanjenja socijalne distance prema pripadnicima srpskog naroda. Takav se trend ne uočava u Srbiji. Istraživanje provedeno u Srbiji pokazalo je da se socijalna distanca čak i povećala u 2005. godini u usporedbi s 2002. godinom i to prema pripadnicima različitih naroda – Albanaca, Kineza, Hrvata, Bošnjaka, Mađara, Amerikanaca, Nijemaca, Slovenaca (GfK Beograd, 2005.). Ipak rezultati dobiveni 2002. godine upućuju na manju socijalnu distancu Srba prema Hrvatima nego Hrvata prema Srbima. Sedamnaest posto građana Srbije izbacilo bi Hrvate iz zemlje, dok bi 24% Hrvata izbacilo Srbe iz svoje zemlje, što se može objasniti činjenicom da je rat vođen od strane Srba na području Republike Hrvatske.

Socijalna distanca je obilježje koje može biti zasnovano na realnim životnim iskustvima, predrasudama i stereotipima. Ljudi će stupati u socijalne odnose s pripadnicima određenih skupina ovisno o njihovoj spremnosti, bez obzira na to čime

je ona uzrokovana. Stoga je socijalna distanca realna po svojim konsekvencama čak i ako nije zasnovana na realnim iskustvima. Međutim, socijalna distanca nije nepromjenjivo obilježje pojedinca, što je pokazalo i ovo istraživanje.

Na smanjenje socijalne distance prema pripadnicima naroda koji su bili uključeni u rat svakako utječe i sam vremenski odmak od ratnih zbivanja. Rezultati se mogu tumačiti i teorijom socijalnog identiteta (Turner, 1981, prema Pennington, 1997), koji je vjerojatno izraženiji u vremenu stvaranja nove države. Ferić i Burušić (2004) su u svom istraživanju utvrdili da je nacionalni ponos građana u 2002. godini niži od onog u 1998. godine. Nacionalni ponos kao faktor homogenizacije može utjecati na socijalnu diskriminaciju utječući na pozitivan socijalni identitet, pružajući osobi osjećaj pripadanja određenom društvenom svijetu kao i osjećaj sigurnosti. Time se može tumačiti veća socijalna distanca prema ispitivanim narodima 2002. godine u usporedbi s 2005. i 2008. godinom.

Mir na ovim prostorima moguć je ako državu s nesređenim nacionalnim odnosima zamijene države sa sređenim odnosima. Socijalna distanca Hrvata prema drugim narodima nije uzrok nesređenih odnosa, već su nesređeni odnosi uzrok povećane socijalne distance. Tome u prilog idu rezultati povećane socijalne distance prema pripadnicima slovenskog naroda u 2008. godini.

Istraživanje Petrovića (2005) upućuje na nužnost određenih psiholoških promjena među narodima. Njegovi rezultati pokazuju da sa spremnošću za pomirenje negativno korelira "negativni nacionalizam", "slijepi patriotizam", važnost pripadanja vlastitoj naciji i socijalna distanca. Nadalje korelati su i emocije gnjeva i bijesa prema drugom narodu i procjena beznadnosti. Pozitivne korelacije utvrđene su sa sljedećim karakteristikama: nada, optimizam, vjera u bolju budućnost, spremnost na otvorenost i suradnju i humanitarnost kao vrijednosna orijentacija.

Mjerenje socijalne distance učinkovit je pokazatelj međunacionalne tolerancije i percepcije "normalnosti" odnosa između dva naroda. Mijenjanjem psiholoških aspekata, ali i realnog stanja moguće je utjecati na normalizaciju odnosa između naroda. Čini se da je za uspješan suživot itekako važan službeni i neslužbeni stav vlada pojedinih država. Nadređeni zajednički ciljevi koji bi bili privlačni za sve uključene strane, uz pravično sudjelovanje i doprinos tih strana vjerojatno bi doveli do smanjivanja netolerancije. Suživot bi postao prihvatljiv ako bi i sami akteri tog suživota percipirali boljitak za same sebe.

Velik i stabilan udio onih koji biraju bliske odnose s pripadnicima drugih naroda upućuje na neiskazivanje etnocentrizma i očuvanost primarnih socijalnih veza među pripadnicima različitih naroda (Previšić, 1996; Malenica, 2003). I istraživanje provedeno 2000. godine o oprost i pomirenju u Hrvatskoj pokazalo je da je većina građana, njih više od četiri petine, sklona oprost pod uvjetom nadoknade štete i/ili isprike (Milas i sur., 2007). Rat u Hrvatskoj posljedica je političko-državnog sukoba, a ne etničkog (Babić, 2004). Političko-državni problemi, a ne etnička nesnošljivost dovela je i do povećanja socijalne distance prema pripadnicima slovenskog naroda. Međunacionalni odnosi određeni su prije svega karakterom političke ideo-

logije i akcije, odnosno širenjem političkog sektora moći. Osnovni referentni okvir za tumačenje situacije je međudržavni, a ne međugrupni/etnički (Katunarić, 1992).

Praćenje socijalne distance među narodima na ovom prostoru potrebno je s obzirom na to da ona otežava normalizaciju odnosa među narodima, bez obzira na to koliko je zasnovana na predrasudama, stereotipima, različitosti kultura, vjere ili na objektivnim činjenicama.

ZAKLJUČAK

1. Socijalna distanca građana Hrvatske najveća je prema pripadnicima srpskog naroda, s kojima je Hrvatska bila u najvećem ratnom sukobu. Najmanja socijalna distanca iskazivala se prema slovenskom narodu 2002. i 2005. godine, dakle, s narodom s kojim Hrvatska nije bila u oružanom sukobu. U 2008. godini dolazi do smanjivanja socijalne distance prema pripadnicima bošnjačkog, crnogorskog i srpskog naroda, ali ne i prema pripadnicima slovenskog naroda, prema kojima se socijalna distanca povećava zbog aktualne političke situacije u kojoj Slovenija blokira pristupne pregovore Hrvatskoj za ulazak u EU.

2. Rezultati su pokazali da se socijalna distanca Hrvata prema spomenutim narodima u svim regijama smanjuje u vremenu. Jedini izuzetak je socijalna distanca prema pripadnicima slovenskog naroda prema kojima se ona povećava. U 2008. godini do najvećeg porasta socijalne distance prema pripadnicima svih ispitanih naroda dolazi u regiji Lika, Kordun i Banovina. Veću socijalnu distancu prema pripadnicima svih ispitanih naroda, osim prema slovenskom narodu, iskazuju građani koji žive u manjim mjestima. Žene uglavnom iskazuju niži stupanj socijalne distance. Međutim, nije utvrđena značajna razlika u iskazanom stupnju socijalne distance prema pripadnicima crnogorskog naroda s obzirom na spol. Nema značajnih razlika u iskazanoj socijalnoj distanci s obzirom na dob građana; jedino građani u dobi 30-49 godina iskazuju viši stupanj socijalne distance prema pripadnicima srpskog naroda. Građani višeg obrazovnog statusa iskazuju manju socijalnu distancu. Međutim, ta razlika nije utvrđena prema pripadnicima slovenskog naroda.

LITERATURA

- Babić, D. (2004). Suživot Hrvata i Srba u prijeratnom, ratnom i poslijeratnom razdoblju – implicitna kritika interpretacije rata u Hrvatskoj kao etničkog sukoba, *Migracijske i etničke teme*, 20, 187-208.
- Babić, D. (2006). Stigmatizacija Hrvata i Srba u prijeratnom, ratnom i poslijeratnom razdoblju, *Migracijske i etničke teme*, 22, 379-397.
- Banovac, B., Boneta, Ž. (2006). Etnička distanca i socijalna (dez)integracija lokalnih zajednica, *Revija za sociologiju*, XXXVII, 21-46.
- Barath, A. (2000). Social Scientists on Ethnic Relations in Croatia after 1989: Content Analysis of an Annotated Bibliography, *Migracijske teme*, 16, 167-191.

- Čačić-Kumpes, J., Kumpes, J. (2006). Etničnost i etničke manjine u Hrvatskoj: skica stanja i perspektiva istraživanja, *Razprave in gradivo - Treatises and Documents* (88-111). Ljubljana: Inštitut za narodnosna vprašanja.
- Čilić, L. (1997). *Etnička distanca između Hrvata i Muslimana u Lašvanskoj dolini poslije rata*. Diplomski rad, Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta, Zagreb.
- Ekehammar, B., Akrami, N., Araya, T. (2003). Gender differences in implicit prejudice, *Personality and Individual Differences*, 34, 1509-1523.
- Ferić, I., Burušić J., (2004), Stabilnost nacionalnog ponosa: usporedba godine 1998. i 2002., *Društvena istraživanja*, 3, 423-438.
- GfK Beograd (2005). Rezultati istraživanja socijalne distance u drugim državama sa prostora bivše Jugoslavije.
- Katunarić, V. (1987). Autoritarnost, etnocentrizam, seksizam i društvene grupe, *Sociologija*, 29, 373-385.
- Katunarić, V. (1991), Dimenzije etničke distance u Hrvatskoj. U Š. Bahtijarević i M. Lazić, (Ur.), *Položaj naroda i međunacionalni odnosi u Hrvatskoj*, Institut za društvena istraživanja, Zagreb
- Katunarić, V. (1992). O modelu etničke kompetitivnosti u slučaju Hrvatske, *Revija za sociologiju*, XXIII, 117-124.
- Kosanović, D. (2003), *Nacionalni identitet i socijalna distanca studenata hrvatske, bošnjačke i srpske nacionalnosti*, Diplomski rad, Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta, Zagreb.
- Leyens, J.P., Yzerbyt, V., Schadron, G. (1994). *Stereotypes and Social Cognition*. Sage, London.
- Malenica, Z. (2003). Etničke predrasude i socijalna distanca u hrvatskom društvu danas, U S. Obradović i S. Tatalović, (Ur.), *Nacionalne manjine, II: Zaštita manjinskih prava u Hrvatskoj* (str. 44-53). Split: Stina.
- Milas, G., Rimac, I., Karajić, N. (2007). Spremnost na oprost i pomirenje nakon Domovinskog rata u Hrvatskoj, *Društvena istraživanja*, 16, 1151-1173.
- Pantić, D. (1991). Nacionalna distanca građana Jugoslavije, U Lj. Bačević (Ur.), *Jugoslavija na kriznoj prekretnici* (168-186), Beograd: IDN.
- Pennington, D.C. (1997). *Osnove socijalne psihologije*, Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Petrović, N. (2005). *Psihološke osnove pomirenja između Srba, Hrvata i Bošnjaka*, Institut za psihologiju, Beograd: Filozofski fakultet.
- Petz, B. (1992). *Psihologijski rječnik*, Zagreb: Prosvjeta.
- Pinter, I. (2007). *Socijalna distanca hrvatskih branitelja prema narodima bivše Jugoslavije*, Diplomski rad, Studij psihologije, Hrvatski studiji, Zagreb.
- Previšić, V. (1996). Sociodemografske karakteristike srednjoškolaca i socijalna distanca prema nacionalnim i religijskim skupinama, *Društvena istraživanja*, 5, 859-874.
- Supek, R. (1968). *Ispitivanje javnog mnijenja*, Zagreb: Naprijed.
- Šiber, I. (1997). War and the Changes in Social Distance Toward the Ethnic Minorities in Croatia, *Politička misao*, 34, 3-26.
- Tajfel, H., Turner, J.C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. U S. Worchel i W.G. Austin (Ur.), *Psychology of Intergroup Relations* (7-24), Chicago: Nelson - Hall Publishers.

- Tuch, S.A. (1987). Urbanism, region, and tolerance revisited: the case of racial prejudice, *American Sociological Review*, 52, 504-510.
- Županov, J. (1998). Etničnost i politika na europskom geopolitičkom prostoru, U R. Čičak-Chand i J. Kumpes (Ur.), *Etničnost, nacija, identitet Hrvatska i Europa (199-222)*, Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo.
- Wilson, T.C. (1985). Urbanism and tolerance: A test of some hypotheses drawn from Wirth and Stouffer, *American Sociological Review*, 50, 117-123

SOCIAL DISTANCE OF CROATIAN CITIZENS TOWARDS EX YUGOSLAV NATIONALITIES WITH RESPECT TO TIME AND SOME SOCIO-DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS

Summary

The survey was carried out on a representative sample of the adult population of Croatia with the aim of measuring social distance towards the Montenegrins, Bosnians, Slovenians and Serbs in 2002, 2005 and 2008.

The research results gathered using the Bogardus scale showed a relatively large social distance toward all nationalities which varies significantly from nation to nation. Croatian citizens expressed the greatest social distance toward Serbs and the lowest toward Slovenians. These differences are mostly caused by the war and disintegration of Yugoslavia. The greatest war conflict was with the Serbs, while there was no war conflict with Slovenians at all. In addition, the results show that the social distance decreases with time. There was a significant decrease in social distance in 2008 towards Montenegrin and Bosnian people, but also toward Serbs in comparison to 2002. However, the social distance toward Slovenians is higher in comparison to 2005 due to the unresolved border issues which stopped Croatian entry negotiations to EU.

Key words: social distance, Slovenians, Montenegrin, Bosnians Muslims, Serbs.

Primljeno: 05. 05. 2010.